

Az emberi értelem evolúciója. Philosophiai tanulmány. Irta Wonaszek A. Antal. Budapest, 1898. — Ára ?

Irodalmunkra és fejledező magasabb műveltségünkre nézve kedvező jelnek kell tartanunk, hogy az utóbbi évtized alatt több jelentékeny philosophiai munka jelent meg nálunk, melyek szélesebb körben is találtak olvasóra és elismerésre. Ezzel nem azt akarjuk mondani, hogy philosophiai termésünk valami gazdag s valami önálló, bár a régihez képest a termelést elég bőségesnek és önállónak kell tartanunk: hanem azt, hogy philosophiai íróink szaporodnak, az olvasóközönség emelkedik s a philosophiai műveltség bizonyos társadalmi körökben terjedőben van.

Az ismertetésünk tárgyát képező tanulmány is az eminenter philosophiai munkák közé sorolandó s az úgynevezett «nagy hypothesisek» egyikéről szól, melyek századunk természettudományi irányából és nagy eredményeiből jöttek létre; e nagy kérdések az erő és anyag, a fajok, az emberiség haladásának kérdései, s köztük mint legeggyetemesebb, a fejlődés eszméje, alkalmazva a világegyetem összes tüneményeire. Ez utóbbival egy idő óta nálunk is többen foglalkoznak, a kikhez «Az emberi értelem evolúciója» cz. tanulmányában Wonaszek Antal is csatlakozik.

Ily természetű kérdéseknek szakszerű vizsgálata, s ily irányú munkák szakszerű bírálata természetesen a *Magyar Pædagogianak* nem tartozik feladatai közé, bár a pædagogia maga is erősen philosophiai jellemű, társadalmi tudomány; «Az emberi értelem evolúcióját» sem fogjuk tehát bírálni, de *ismertetni* kötelességünknek tartjuk, mert a munka egyes megjegyzései egészen a pædagogia elevejébe vágnak, másrészt, mert az értelem evolúciójának kérdése elég közelről érdeklí a pædagiát, mely mint gyakorlati foglalkozás az emberi értelem kifejlődésének kezdettől fogva egyik leghatásosabb eszköze volt. Ugyanis a gyakorlati pædagogia — az evolutionisták nyelvén szólva — maga is egyike azon külső, ráható körülményeknek, melyek a gyakorlás által a tehetségeket növelik s ez által az ember magasabb értelmi kifejlődéséhez hozzájárulnak; a gyakorlati nevelés is növeli az erőket, gyarapítja, felhalmozza, hogy az utódokra, mint fokozott képesség öröklődjék át. Az evolutio tanának tehát a pædagogus előtt nem szabad ismeretlennek lennie; de viszont a pædagogia e tan tudományos kifejtésével nem foglalkozhatik, mert ez nem feladata, hanem annál inkább feladata az ily keretében vágó általános tanoknak elméleti és gyakorlati értékesítése.

Wonaszek munkájának gondolatmenete — lehetőleg a szerző szavait használva — a következő.

Első fejezete az ember egyéni természetéről szól. A szerző a karaktert és az individualitást a természet alkotásának és nem a mesterség-

gesen alkalmazott más tényezők eredményének tekinti; ennél fogva a természet minket jó előre maga qualificált bizonyos életfolyamatra értelmi és erkölcsi természetünk tekintetében egyaránt. A nevelés, tanítás és szoktatás ezen mit sem változtathatnak s az emberek közt levő erkölcsi és szellemi különbözőségeket csak is a fokozatos fejlődés, az evolutio hatásának tulajdoníthatjuk. Az ember fejlődött, mondja a szerző, testi, szellemi és erkölcsi tekintetben, de ez a fejlődés nem az egyénben, hanem a fajban megyen végbe és a szerzett tulajdonságok öröklődnek, átszármaznak az utódokra, és az individualitás alaptulajdonságaihoz csatlakoznak.

A munka alapvető részének tulajdonképen a *második* és a *harmadik fejezet* tekinthető. Amabban áttekintését adva a spiritualismus, az empirismus, majd Kant ismereteredete azon tanainak, melyek tanulmánya körébe tartoznak, kimondja, hogy a gondolkodás formái nem a lelki tevékenység eredeti attributumai, hanem, miként az élet különböző alakjai, a fokozatos fejlődés eredményei és hogy az ismeret törvényei, a gondolkodás formái teljesen a természet törvényeitől függenek, mert a lelki tevékenység főszerve az agy, az agy pedig fejlődik, tehát a lelki tevékenység is fejlődik. A harmadik fejezetben pedig a szerző azt a kérdést vizsgálja, hogy a lelki tevékenység alá van-e vetve az átöröklés törvényének s hogy az átöröklés maga ismét mennyiben járul hozzá az értelem fejlesztéséhez? S miután megállapítja, hogy a szervezet eredeti tulajdonságai, valamint szerzett módosulásai átöröklődnek, következteti, hogy az értelem determinálva van a faj, a családi jelleg, apáink lelki tulajdonságai által. Ezután bővebben vizsgálván a szerzett módosulások átöröklésének tényét, felállítja a tantételt, hogy a szervezet módosulását megfelelően a lelki módosulás is követi, minek folytán meg van vetve az alapja az értelmi evolutio lehetőségének.

A munka veleje a *negyedik fejezetben* van, melyben meghatározván az «értelmet», vizsgálja az átöröklés és az evolutio szempontjából az ösztönöket, az érző képességet, az emlékezetet, az értelmet, a tudományos és művészeti hajlamot, az érzelmeket és szenvedélyeket, az erkölcsi érzéket és a lelki betegségeket. Kifejti, hogy mindezen lelki erőket és állapotokat az átöröklés gyarapítja, de mivel a lelki betegségeket is átviszi az utódokra, az átöröklés alapja a lelki hanyatlás fokozatos fejlesztésének is s ennek megfelelőleg bebizonyított ténynek tekinti, hogy az erkölcsi súlyedés végelemzésben a testi szervezet hanyatlásának következménye.

Az *ötödik fejezetben* a történelemben nyilatkozó evolutiót fejtegeti. Szembe állítván az ember kezdetleges, és vadállapotát a mai kor civilizált emberének állapotával, a társadalmi tömörülést tekinti az emberi értelem és erkölcs magasabb kifejlődésének alapjául. Röviden

jellemezvén a vadász-, a pásztor- és a földművelő élet fokozatait, a művelődés magasabb kifejlődésében is az átöröklést veszi fel alapul, noha nem tekinti lényegteleneknek a külső okokat sem, mint a hadjáratokat, érintkezést, kereskedelmet, intézményeket stb. Ez alapon magyarázza a történelmi hanyatlások korszakait, melyekben a szervezeti degeneratio egész népfajok kipusztulását is eredményezheti. Ily degenerált kornak tartja a középkort, melyet részletesebben jellemez.

Az *utolsó* (hatodik) *fejezetben* az evolutio egyetemes érvényességét fejtegeti, azt igyekeztvén kimutatni, hogy a természet nagy világában az ember nem képez kivételt, az evolutio egyetemes törvényének ő is alá van vetve.

Ez rövidre ogott gondolatmenete a munkának, mely élénk tollal, szabatos, világos stílusban, sok tanulmánynyal van megírva, s oly elmével, mely nem csak reprodukál, hanem bizonyos önállósággal teremteni törekszik. A szerző tanulmányát átolvasni nekünk élvezetes és tanulságos volt, s ilyennek fogja találni — azt hisszük — mindenki, a ki a philosophiához s annak egyik legmagasabb problémájához hajlandóságot érez. Azonban a kedvező benyomás ellenére sem hallgathatunk el néhány, nem annyira bíráló, mint csak az ismertetéshez tartozó megjegyzést.

A legelső természetesen az, hogy az evolutio tana ez idő szerint még a kezdet kezdetén állván, csak oly hypothesisnek tekintendő, melyben a philosophia a világegyetem tényeit, mint legfőbb elvben, egységbe foglalni törekszik. Végleges igazolása a jövő feladata. De a munka részleteiben is sok a hypothetikus elem, sőt maga az alap, az átöröklés tana sincs oly tökéletesen kifejtve, hogy rája egy teljesen szilárd rendszert lehetne építeni. Ezt szerzőnk munkája is több helyt igazolja, maga bevállván, hogy a bizonyítékok nem mindenütt állanak rendelkezésére a kívánatos és szükséges mértékben. A munkát nem is tekinthetjük a bevezetett igazságok rendszerének, hanem egy érdekes, positiv alapon álló kísérletnek, mely a természettudományok eszközeivel igyekszik megfelelni a philosophia egyik legfőbb kérdésére. — E mellett nem tartjuk fölöslegesnek megemlíteni, a mi főként a munka irodalmi formáját illeti, hogy az értelmi evolutio végső céljának kifejtését óhajtott tartotuk volna, mert a munka jelenleg a bevezetlenség hatását teszi az olvasóra; továbbá talán célszerűbb lett volna a munkát az evolutio egyetemességének a tanával kezdeni, a melynek az értelem evolutiója csak egyik esete; végül nagyon hézagossá találják a történelmi evolutio rajzát, s azt hisszük, hogy Bodnár Zsigmond tanait is ezzel kapcsolatban kellett volna kifejteni és behatóbb fejtegetésben részesíteni.

Külön kiemelve, emlékszünk meg szerzőnknek azon tanáról, hogy a nevelés, tanítás és szoktatás a természetalkotta emberi karakteren és

individualitáson semmit sem változtathat, mert «szabad akarat» nincs. A mi az állítás első részét illeti, a szerző kevésre látszik becsülni az emberben az öncselekvő, az önindító, a tulajdonképeni activ képességet, melynél fogva másra és maga magára is visszahathat s ez által belső átalakulásának egyik tényezője lehet. Ez az önnevelésnek az alapja. Szerzőnkél — a természettudományi tanok tulságos kiterjesztésénél fogva — az ember csak passiv lény, az öröklés és a körülmények mediuma, mely magától semmit sem tehet. Az akarat szabadságának kérdése pedig — legalább előttünk — nem látszik oly éles ellentétben állónak az öröklés tanával. Ha a szabad akarat alatt — melynek valóságát érezzük és ez nem csalódás — nem a pnszta önkényt, hanem a megdolt elvek szerint való akaratot értjük, s szabadságunkat az elhatározást követő állapothoz s ebben öntudatunk kötetlenségéhez kapcsoljuk, a melyet az okok szerinti elhatározás kísér: a nevelés lehetőségét is tisztábban fogjuk látni s az ember nem tűnik fel annak a passiv, gyámoltalan mediumnak, melyet a determinismus csinált belőle, — e megjegyzésünkkel azonban a determinismuskak jogos igazait nem akarjuk érinteni és kétségbe vonni.

Mint hogy azonban nem bírálatot, hanem csak ismertetést frunk, abba hagyva megjegyzéseinket, az élvezetes és tanulságos munkát olvasóinknak figyelmébe szívesen ajánljuk. T. G.

Zeitschrift für pädagogische Psychologie. Herausgegeben von Dr. Ferdinand Kemsies, Oberlehrer an der Friedrichs-Werderschen Oberrealschule zu Berlin. Berlin, Verlag von Hermann Walthier. 1899. I. Jahrgang Heft. 1.

A fentírt czímen a folyó év eleje óta új német folyóirat jelenik meg, mely azt a kettős feladatot tűzi ki maga elé, hogy egyrészt a pädagógiában érvényt szerezzen az újabb pszichologiai kutatás eredményeinek, másrészt a pszichologiai elmékedésnek minél több anyagot juttasson a gyakorlati pädagogus megfigyeléseiből.

A folyóirat feladatáról részletesen tájékoztatni kíván az előttünk levő első füzetnek «Fragen und Aufgaben der pädagogischen Psychologie» (a pädagogiai pszichologia kérdései és feladatai) című első cikke, melyet a folyóirat szerkesztője, Kemsies, írt. E dolgozat, mely különben egy a berlini «Psychologischer Verein» című társaságban tartott előadás reproductiója, egyike a leggyengébb programczikkeknek, melyeket valaha tudományos folyóirat élén olvastunk, és az e téren újabban mindenféle nagy mennyiségben felvetett kérdéseket alig képes egyetlenegy új szemponttal vagy feladatjelzéssel gyarapítani; egy rövid történeti visszpillantásában, melynek tárgya különösen Pestalozzi és